

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Хайруліна Олега Михайловича «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності», представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія; історія психології

Життєдіяльність сучасної людини характеризується впливом загальних для світу соціальних умов, що у науковому дискурсі кваліфікуються як умови невизначеності, складності й волатильності актуальних ситуацій і станів. Невизначеність, зворотність суспільних процесів стають головними ознаками індивідуального та соціального культурного розвитку. Дослідники сучасної культури, зокрема класик теорії постмодернізму Жан Бодрійяр, відмічають зв'язок постмодерністської культури з постнекласичним науковим знанням, високими технологіями, засобами електронної інформації, із домінуванням у суспільних процесах масової комунікації, що викликає перенасичення культурного простору інформацією, невірноважене розмаїття смислів, образів і взірців, що спроможне дестабілізувати психологічне благополуччя особистості. Такі обставини вимагають від сучасної наукової психології обґрунтованих пропозицій щодо прагматичних моделей поведінки людини в умовах невизначеності та в довкіллі вірогідних життєвих ускладнень.

Аналіз актуальних здобутків на предмет виконання вказаного завдання свідчить, що переважні дискурси та проведені дослідження поступово зосереджуються у контурі з центром, що постає у вигляді еволюційного поліфеномену, якому відповідає категорійне поняття “гра”. Зокрема, протягом останніх десятиліть активно розвивається як соціально-інжинірингова, комерційна та освітня методологічна платформа проблематика гейміфікації. Незважаючи на історію відповідних наукових розвідок та чималу кількість праць, присвячених ігровій діяльності людини, обрана О.М. Хайруліним тема дослідження вирізняється суттєвою актуальністю та гострим науковим інтересом. Водночас слід відмітити дефіцит розвідок, що мають спеціальну спрямованість на вивчення психологічної ролі гри у життєдіяльності сучасної

людини та соціальних систем, у яких домінують екзистенційні виклики, волатильність явищ та невизначеність навіть найближчого майбутнього. Тому актуалізація теми дисертації О.М. Хайруліна «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності» вважається доведеною та обґрунтованою.

Кваліфікаційна праця складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 485 сторінок. Обсяг основного тексту складає 432 сторінки, і містить 13 рисунків, 2 таблиці та 4 формули. Список використаних джерел налічує 360 найменувань, з них 152 іноземною мовою. Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження О.М. Хайруліна свідчить про вмотивований вибір напрямку, способу та логіки формування гіпотез, завдань, дослідницьких концепцій та методологічних ресурсів, процесу та структури розробки обраної предметної сфери.

Перший розділ присвячений актуалізації та висвітленню теоретико-методологічних засад дослідження проблематики ігрової діяльності у полідисциплінарній науковій оптиці та атрибутивному для гри контексті, яким є моделювання. Провідні підходи дослідників різних історичних епох та наукових дисциплін, які вивчали гру як цивілізаційну основу культури та повсякденне джерело життєактивності людини переконливо складають базис кваліфікаційної праці дисертанта.

Другий розділ присвячено обґрунтуванню авторського підходу щодо доведення доцільності вивчати життєдіяльнісні ігрові явища на розлоному та динамічному фундаменті моделювання як екзистенційної функції габітусу людини. У такій оптиці ігрове моделювання виступає як універсальна форма індивідуальної діяльності, як неспецифічний психічний процес життєдіяльності людини у актуальних для неї умовах екзистенційних ускладнень та невизначеності. О. М. Хайрулін ініціативно та аргументовано зосереджує увагу на особливостях невизначеності як на головній умові формування й розвитку

габітусу людини. Акцентується, що саме із невизначеності процесів життєдіяльності як у аспектах суб'єктивного сприйняття ситуаційних ускладнень, так й у вимірах об'єктивної невизначеності майбутнього, знаходять свої життєдайні джерела, габітуальні потенціали та екзистенційні дискурси особи. Обрання габітусу людини, як фундаментальної психологічної структури ігрового моделювання її життєдіяльності, як ключового та універсального агента психологічного розвитку людини наведено і обґрунтовано дисертантом цікаво, оригінально та переконливо.

У третьому розділі дисертантом надається та обґрунтовується авторська концепція наукового пізнання генезису та подальших трансформацій, ментальних й діяльнісних перетворень габітусу у його феноменальному, системогенетичному та онтопсихологічному аспектах. Зміст розділу також містить переконливу аргументацію на користь та наукові переваги методологічного синтезу полідисциплінарності і канонічної психології, пріоритету профільної психологічної герменевтики, онтологічного конструктивізму як основи сучасного психологічного дослідження будь-якої тематики чи спрямування. Прагматична реалізація наведеного, дозволила О.М. Хайруліну опрацювати та реалізувати програму верифікації теорії, що присвячена надзвичайно важливій та складній науковій галузі, якою є психологія ігрових явищ та моделювання.

Четвертий розділ наукової праці відтворює організацію та результати дослідження запропонованої автором перспективної наукової онтологічної моделі (автор аргументовано пропонує дефініцію “сигнатура”) теорії ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності. Авторська програма верифікації наведеної комплексної та вичерпної наукової моделі на нашу думку переконливо об'єднує методологічні підходи класичного натуралістично-чуттєвого способу пізнання та сучасного постнекласичного, зорієнтованого на контингентність й динаміку емпіричних змін, модусу наукового об'єктивізму. Водночас такий авторський підхід сміливо створює чіткий виклик сучасним процедурам психологічної верифікації й одночасно

пропонує їх перспективну та прагматичну альтернативу. Заслужують на особливу увагу на нашу думку доцільні та влучні аргументи, висновки і рекомендації дисертанта щодо необхідності врахування у психологічному пізнанні особливостей верифікації об'єктів інтелігібельної реальності на зразок наведених та актуалізованих у дослідженні.

П'ятий розділ дисертації містить диверсифіковані описи емпірики ігрового моделювання суб'єкта у актуальних умовах життєвого практикування. Зміст розділу побудовано системно, з наведенням індивідуальних, соціальних та інформаційних особливостей реалізації закономірностей і засобів ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності. Відповідні емпіричні зразки надаються у вигляді завершених психологічних патернів, що у підсумку обґрунтовуються як реальні репрезентації підходів автора до розкриття сутності ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності як канонічної теорії. У наведених сенсах вважаємо виразно інформативною універсальну атрибутивність ігрового моделювання для різних форм життєдіяльності людини та соціальних систем на розлоному діапазоні відповідних репрезентацій – від ментальних до діяльнісних, від вербальних до фізичних, від індивідуальних до групових.

Разом із загальною позитивною оцінкою дисертації О.М. Хайруліна, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження, запитання й пропозиції щодо наданої кваліфікаційної роботи, які жодним чином не зменшують її корисності та переваг як цілісного теоретико-емпіричного дослідження, що безсумнівно робить свій належний внесок у психологічну науку.

1. Другий розділ дисертаційного дослідження містить обґрунтування для обрання габітусу суб'єкта як стрижневого концепту ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності. Водночас вважаємо доцільним наведення більш повного аргументування наведеного вибору через порівняння поняття габітусу з поняттями “індивід”, “суб'єкт”, “особистість”, “індивідуальність”.

2. Доцільність наукової інституціоналізації екзистенційної гри дисертантом доведено цілком аргументовано, логічно й переконливо. Разом з тим варто зазначити, що наведені аргументи значно посилили би зразки реалізації закономірностей і потенціалів екзистенційної гри, скажімо, у царині управлінської діяльності.

3. Для переконливого наведення результатів дослідження було би доречним та корисним розкрити системну залежність афективно-мотиваційних та операційно-технічних аспектів ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта відповідно до п'яти категорійних рівнів/поясів авторської концептуалізації: “конкретне”, “одиничне”, “особливе”, “загальне” та “універсальне”, що складають методологічне підґрунтя дисертаційного пошуку.

4. На нашу думку дослідження суттєво виграло би завдяки наведенню автором даних про досвід використання онтологічного моделювання, як комплексного методу психологічного дослідження складних емпіричних об'єктів, на додаткових прикладах сучасних психологічних розвідок українських науковців.

5. Як представник мілітарної державної системи дисертант у своєму дослідженні надає доцільний та обґрунтований комплекс аргументів на користь того, що воєнна справа є одночасно й традиційним й особливим простором гри. Тому є цікавим, які практичні перспективи саме у воєнній справі, виходячи із уроків російсько-української війни, спроможні мати результати наведеного дослідження?

6. П'ятий розділ дисертації містить розлогі та різноманітні емпіричні приклади експлікації закономірностей ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта у різних за ступенем невизначеності та складності умовах. Водночас дисертант у дослідженні неодноразово посиляється на явище контингентності, як чинник ігрового моделювання. Тому вважаємо слушним наступне запитання: як може виглядати контингентний приклад реалізації засад ігрового моделювання життєдіяльності, який ще не має фактичного емпіричного оприяднення, але з високою вірогідністю є цілком можливий у майбутньому?

Водночас висловлені зауваження носять переважно рекомендаційний характер та не знижують в цілому позитивну оцінку дисертації.

Кваліфікаційна наукова робота Хайруліна Олега Михайловича «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке виконано на актуальну тему з використанням сучасних перспективних наукових методів та підходів.

Робота характеризується високою методологічною культурою, переконливим науковим апаратом, творчою ініціативою, глибиною аналізу, виразною науковою новизною та оригінальністю, чіткістю й логічністю змісту, містить обґрунтовані дослідницькі результати, що характеризуються універсальністю застосування, мають розлогі прагматичні перспективи, висвітлюють особистий внесок здобувача та у належний спосіб представлені у його наукових публікаціях.

Реферат дисертації відповідає її тексту, публікації автора повністю відображають її основний зміст. Результати та висновки кваліфікаційної наукової праці пройшли необхідну перевірку та апробацію.

Усе наведене вище надає підстави для висновку про те, що дисертація Хайруліна Олега Михайловича «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності» відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія; історія психології.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри психодіагностики та клінічної психології
(до реорганізації - диференціальної і спеціальної психології)
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова,
доктор психологічних наук, професор

Н.В. РОДІНА

Підпис *Н.В. Родина*
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар ОНУ імені І.І. Мечникова
С.В. Курандо
20.12.2021